

THE
NATIONAL
GALLERY

FESTIVAL OF LIGHT

A trail exploring the symbolism
of light in different traditions

The National Gallery is open daily 10am–6pm
Closed 24–26 December, 1 January
Admission free

Find out more at www.nationalgallery.org.uk

- Late opening: live music and events
- Plan your visit: free daily talks, tours and family workshops
- Sign up to National Gallery e-News

Visit the National Gallery shops for books on symbolism, colour and the stories behind the paintings or go to www.nationalgallery.co.uk

THE
NATIONAL
GALLERY

Trafalgar Square
London, WC2N 5DN

⊕ Charing Cross / Leicester Square
⇒ Charing Cross

प्रकाश महोत्सव

विभिन्न परंपराओं में प्रकाश के
प्रतीक का ब्यौरा।

दीवाली - दीपकनो उत्सव

जुही जुही परंपराओं में दीपकनो
प्रतीकरूप संशोधनने नीरुपतुं चित्रपट

LIGHT

Light is one of the oldest and most meaningful symbols, found in cultures and religions worldwide. In Hinduism, light has a special significance, especially during Diwali or the 'Festival of Lights' when the triumph of light over darkness is celebrated with lamps and fireworks.

Many paintings in the National Gallery reveal the rich symbolism of light in Christian art. This trail looks at seven pictures from the collection in order to explore the universal symbolism of light shared by different traditions.

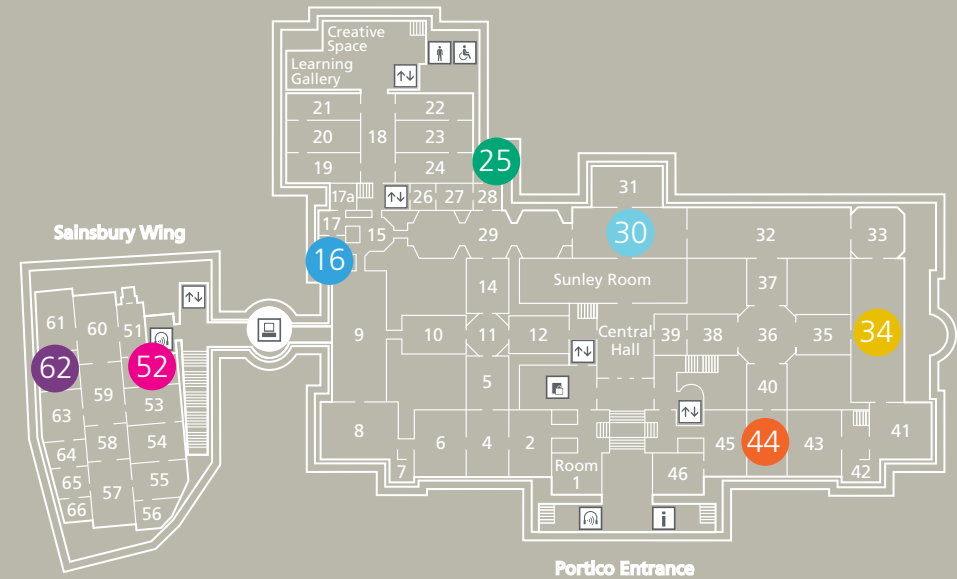
प्रकाश दुनिया के सबसे पुराने और सार्थक प्रतीकों में से एक है, जो सभी संस्कृतियों और धर्मों में पाया जाता है। हिंदू धर्म में प्रकाश का विशेष महत्व है, विशेष रूप से दीवाली या 'प्रकाश महोत्सव' के दौरान जब दीपकों और आतिशबाज़ियों के साथ अंधकार पर प्रकाश की विजय मनाई जाती है।

नेशनल गैलरी मध्य युग से लेकर 20 वीं सदी के प्रारंभ तक की पश्चिमी यूरोपीय चित्रकला की कहानी दिखाती है, जिसमें लियोनार्डो द विंची से लेकर वान गॉग तक कई कलाकारों की उत्कृष्ट कृतियाँ शामिल हैं। कई चित्र ईसाई कला में प्रकाश की समृद्ध प्रतीकात्मकता का खुलासा करते हैं। यह खोज विभिन्न परंपराओं में साझे रूप से आने वाली प्रकाश की सार्वभौमिक प्रतीकात्मकता की छानबीन के लिए इस संग्रह के सात चित्रों पर ध्यान देगी।

દુનિયાભરની સંસ્કૃતિઓ અને ધર્મોમાં જોવા મળતા સૌથી અર્થસભર પ્રતીકોમાંનું એક સૌથી જૂનું પ્રતીક દીપજ્યોતિ છે. હિંદુ ધર્મમાં, દીપજ્યોતિ વિશેષ મહત્વ ધરાવે છે, ખાસ કરીને જ્યારે દિવાળી દરમિયાન દીવા પ્રગટાવીને અને ફટાકડાં ફોડીને અંધકાર પર વિજયનો ઉત્સવ ઊજવવામાં આવે છે.

રાષ્ટ્રીય ગેલેરી, લિઓનાર્ડો દ વિન્ચીથી વાન ગોઇ જેવા કલાકારોની શ્રેષ્ઠ કળાકૃતિઓ સહિતના, મધ્ય યુગથી 20 મી સદીની શરૂઆત સુધીના પશ્ચિમ યુરોપી ચિત્રકળાઓનો વૃતાન્ત વર્ણવે છે. ખ્રિસ્તી ચિત્રકળાના ઘણાં ચિત્રો દિપજ્યોતિના વિપુલ પ્રતીકવાદ પ્રગટ કરે છે. આ ચિત્રપટ જૂદી જૂદી પરંપરાઓએ વહેંચેલા દિપજ્યોતિના વિશ્વવ્યાપક પ્રતીકવાદ નીરખવા સંગ્રહમાંની સાત ચિત્રકળાઓ પર નજર કરે છે.

The National Gallery tells the story of Western European painting from the Middle Ages to the early 20th century, with masterpieces by artists from Leonardo da Vinci to Van Gogh.

Please note that a painting may occasionally be off display. If so, you can search for it on ArtStart screens around the Gallery

ध्यान रहे कि कभी-कभी कोई चित्र प्रदर्शन के लिए उपलब्ध नहीं होगा। यदि ऐसा हो तो आप गैलरी के आसपास ArtStart स्क्रीनों पर उसे खोज सकते हैं।

धुपा करीने नोधी लो, डोछ पल सभये चित्रकला प्रदर्शनमांथी क्यारेक डाडी नाभवामां आवशे. आम बने तो तमे ते चित्रकला गेलेरीनी आसपासना कला प्रदर्शनना पडदां पर शोधी शडो छे.

Attributed to Giotto:
Pentecost (about 1306–12)

'अपनी अग्नि के आलोक में चलो,
और उन चिंगारियों में जिन्हें तुमने पैदा किया है।'

'Walk in the light of your fire,
and in the sparks that you have kindled.'

Jewish and Christian: Book of Isaiah

'तमारी आत्मज्योतिना अंगारपथमां,
तमे प्रगटावेली चिंगारीनी ज्योतमां यालो!'

These 12 men, the closest followers of Jesus Christ, are experiencing a momentous event: as Jesus had promised, the light of the Holy Spirit is entering their bodies and giving them the power to speak in many different languages. The men see 'tongues of fire' above their heads, while rays of light stream down from a small white dove. People of different nationalities standing nearby are shocked to find they can all understand what the men are saying – one man raises his finger to his cheek in a gesture of surprise.

ये 12 पुरुष, जो यीशु मसीह के सबसे करीबी अनुयायी हैं, एक महत्वपूर्ण घटना का अनुभव कर रहे हैं: जैसा कि यीशु ने वादा किया था, पवित्र चेतना का प्रकाश उनके शरीर में प्रवेश कर रहा है और उन्हें कई अलग-अलग भाषाओं में बोलने की शक्ति दे रहा है। ये पुरुष अपने सिरों पर 'आग की जीभें' देख रहे हैं, जबकि प्रकाश की किरणें छोटों से सफेद कबूतर से नीचे प्रवाहित हो रही हैं। आसपास खड़े हुए विभिन्न देशों के लोग यह देखकर हैरान हैं कि जो वे पुरुष कह रहे हैं सबको समझ में आ रहा है - एक व्यक्ति आश्चर्य की मुद्रा में अपने गाल पर उँगली रख लेता है।

ઇશુ ખ્રિસ્તથી સૌથી નજીકના અનુયાયીઓ પૈકી આ 12 પુરુષો, એક મહત્વનો પ્રસંગ અનુભવી રહ્યાં છે: જેમ કે ઇશુએ વચન આપ્યું હતું, દિવ્ય આત્માની જ્યોતિ તેઓના શરીરમાં પ્રવેશી રહી છે અને તેઓને ઘણી જૂદી જૂદી ભાષાઓમાં બોલવાની શક્તિ આપી રહી છે. આ માણસો તેમના માનસની પર 'જ્વાળાભરી જીભ' ને જુએ છે, ત્યારે નાના ધવલ પારેવામાંથી દિવ્યજ્યોતરૂપી કિરણો નીચે વહે છે. પાસે ઊભેલા જૂદા જૂદા રાષ્ટ્રના લોકોને આંચકો લાગે છે કે તે માણસોએ કહેલું બધું જ તેઓ સમજી શકે છે - એક માણસ અચંબો બતાવવા તેના ગાલ ઉપર તેની આંગળી મૂકે છે.

The religious symbol of a burning flame is an ancient one. Agni, the god of fire, is one of the most important Vedic gods and is central to Hindu rites and rituals. In the sacred Upanishads, the soul (or 'self', *atman*) is described as a small flame. Similarly in Christian scriptures, light is said to burn inside the believer, like a candle in a temple.

જલતી हुई लौ का धार्मिक प्रतीक बहुत पुराना है। आग का देवता, अग्नि, सर्वाधिक महत्वपूर्ण वैदिक देवताओं में से एक है और हिंदू अनुष्ठानों और कर्मकांड के लिए अत्यावश्यक है। पवित्र उपनिषदों में आत्मा (या 'स्व', *आत्मन्*) का नन्हीं लौ के रूप में वर्णन किया गया है। इसी प्रकार ईसाइयों के धर्मग्रंथों में आस्तिक व्यक्ति के भीतर का प्रकाश उसी तरह जलता हुआ बताया गया है, जैसे मंदिर में मोमबत्ती।

ભડભડ પુજ્વલિત જ્વાળાનું ધાર્મિક પ્રતીક પ્રાચીન છે. સૌથી મહત્વના વેદિક ઇશ્વરમાંનો એક જ્વાળાનો દેવ, અગ્નિ છે અને તે હિંદુ કર્મકાંડ અને ધાર્મિક વિધિઓમાં કેન્દ્રીય છે. પવિત્ર ઉપનિષદોમાં, આત્મા (કે 'સ્વત્વ', આત્મન) ને નાની જ્યોત તરીકે વર્ણવ્યો છે. તેવી જ રીતે, ખ્રિસ્તી બાઇબલમાં, દેવળમાં પ્રગટાવાતી મિણબત્તીની જેમ જ જ્યોત શ્રદ્ધાળુની આંતરજ્વાળા હોવાનું કહેવાય છે.

Giovanni Bellini:
*The Agony in the
Garden*, about 1465

© The National Gallery, London

Photo © LeRoy White

'बुद्धिमान व्यक्ति प्रेम के प्रभु को सूर्य में देखता है,
जो अपनी पूरी स्वर्णिम चमक में उग रहा है
अपनी ऊष्मा और प्रकाश और जीवन सभी को देने के लिए।'

'The wise see the Lord of Love in the sun,
Rising in all its golden radiance
To give its warmth and light and life to all.'

Hindu: Prashna Upanishad

'शाही व्यक्ति प्रभासूर्यमां प्रभुनो प्रेम,
पोताने मणती हुंङ के उष्मा, तेमज प्रकाशने ज्वन
अर्पता सोनेरी किरणो देभे છે.'

It is dawn, and this gloomy, barren landscape is about to be flooded with warm rosy light. Throughout the long night, the central figure of Christ has been at prayer while his friends sleep. Knowing that he will soon be arrested and executed, Christ asks for strength to accept his fate. As an angel appears to greet him, the sun lights up the hilltop town in the distance, reminding Christians that Jesus will triumph over darkness and conquer death through his resurrection.

उषा हो गई है, और यह मायूस उजाड़ परिदृश्य ऊष्म गुलाबी प्रकाश से भर जाने वाला है। लंबी अंधेरी रात में, केंद्र में दिखते मसीह प्रार्थना में लगे रहे जबकि उनके दोस्त सो रहे थे। यह जानते हुए कि उन्हें जल्द ही गिरफ्तार करके मार दिया जाएगा, मसीह अपने भाग्य को स्वीकार करने के लिए शक्ति माँग रहे हैं। जब एक फरिश्ता उनका अभिनंदन करने के लिए प्रकट होता है, तो दूर नगर की पहाड़ी की चोटों को सूर्य प्रकाशमान करता है, और ईसाइयों को याद दिलाता है कि यीशु अंधकार पर विजय प्राप्त करके अपने पुनर्जीवन से मृत्यु को जीत लेंगे।

પરોઢની શરૂઆત થઇ છે, અને થોડીક ક્ષણોમાં આ અંધારાવાળી, બિનફળદ્રુપ જમીન હુંકભરી ગુલાબી જ્યોતના જુવાળથી ભરાઇ જશે. આખી લાંબી રાત દરમ્યાન, જે વખતે ઇશુના મિત્રો નિદ્રામાં છે, ત્યારે ઇશુની અગ્રિમ આકૃતિની પ્રાર્થના કરાઇ છે. થોડા જ વખતમાં પોતાની ધરપકડ કરાશે અને ફાંસી અપાશે, તેમ જાણીને ઇશુ પોતાની નિયતિ સ્વીકારવાના બળની માંગણી કરે છે. ઇશુની પ્રાર્થના સાંભળીને દેવદુત તેઓને નમસ્કાર કરતા હોવાનું જણાય છે, સૂર્ય દૂર ક્ષિતિજથી ડુંગરની ટોચથી નગરને પ્રકાશિત કરે છે, ખ્રિસ્તીઓને યાદ અપાવે છે કે ઇશુ અંધકાર પર વિજય મેળવશે અને તેઓના પુનર્જીવનથી મૃત્યુને જીતીને વશ કરશે.

This is a painting about hope and the promise of a new day. In various traditions, people look to the light of the rising sun as a symbol of life-giving energy. For many Hindus, sunrise is a time for prayer and for making a gesture of thanksgiving to the sun. In early Christian times, Christ was associated with the pagan sun god; he is celebrated as the 'light of the world', sent to dispel the darkness and to rise again after his death.

यह चित्र नए दिन की आशा और संभावना के बारे में है। विभिन्न परंपराओं में लोग उगते हुए सूर्य के प्रकाश को जीवनदायक ऊर्जा का प्रतीक मानते हैं। अनेक हिंदुओं के लिए सूर्योदय प्रार्थना करने और सूर्यनमस्कार की मुद्रा में उसे धन्यवाद देने का समय है। शुरुआती ईसाई दौर में, ईसा-मसीह को सूर्य देवता के साथ जोड़ा गया था; उन्हें 'दुनिया के प्रकाश' के रूप में पूजा जाता था, जिसे अंधकार को दूर करने और मृत्यु के बाद पुनर्जीवित होने के लिए भेजा गया था।

આ ચિત્રકળા નવા દિવસ માટે જાગૃત કરતી આશા અને સારા ભાવી વિશેનું છે. વિવિધ પરંપરાઓમાં, લોકો ઊગતા સૂર્યના પ્રકાશને પોતાને બળ આપનાર જીવનના પ્રતીક તરીકે જુએ છે. ઘણાં હિંદુઓ માટે, સૂર્યોદય પ્રાર્થના કરવાનો અને સૂર્યનો આભાર પ્રગટ કરવાની ચેષ્ટા દર્શાવવાનો સમય છે. પૂર્વકાલીન ખ્રિસ્તી ધર્મના સમયમાં, ઇશુ ખ્રિસ્તને સૂર્ય ભગવાનની ઉપાસના સાથે જોડવામાં આવતા હતા; ઇશુને 'દુનિયાની જ્યોતિ' તરીકે ઊજવવામાં આવે છે, તેઓના મૃત્યુ પછી તેઓને અંધકારને ડામવા અને ફરી પ્રગટવા માટે મોકલ્યા હતા.

Photo © G. Moorby

Rembrandt: *Anna and the Blind Tobit*, about 1630

In religious symbolism, light is strongly connected to our ability to see: sacred texts use the theme of blindness to describe those who are spiritually lost, or risk taking the wrong path in life. Recovering sight is associated with 'seeing the light' and spiritual awakening. Vision plays a particularly important role in Hinduism: viewing the image of a deity (*darshan*) is a significant element of worship in the home and temple. In Hindu art, the gods are vividly depicted in colourful physical forms.

ધાર્મિક પ્રતીકોં મેં, પ્રકાશ હમારી દેખને કી ક્ષમતા સે જુડા હુઆ હૈ: ધર્મગ્રંથ દષ્ટિહીનતા કે વિષય કા ઉપયોગ ડન લોગોં કા વર્ણન કરને કે લિએ કરતે હૈં જો આધ્યાત્મિક રૂપ સે ધટક ગાે હૈં, યા જીવન મેં ગલત પથ પર જાને વાલે હૈં. દષ્ટિ લોટને કો 'પ્રકાશ દેખને' ઓર આધ્યાત્મિક જાગૃતિ સે જોડા ગયા હૈ. દષ્ટિ હિંદૂ ધર્મ મેં વિશેષ રૂપ સે મહત્વપૂર્ણ હૈ: દેવતા કી મૂર્તિ કો દેખના (*દર્શન*) ઘર ઓર મંદિર મેં પૂજા કા મહત્વપૂર્ણ અંગ હૈ. હિંદૂ કલા મેં, દેવતાઓં કે શરીર રંગીન ઓર ચમકતે ઢંગ સે ચિત્રિત કિયે ગયે હૈં.

ધાર્મિક પ્રતીકવાદમાં, જ્યોતિ આપણી જોવાની ક્ષમતા સાથે સશક્તપણે જોડાયેલી છે: આધ્યાત્મિક રીતે ખોટે રસ્તે ખોવાઇ ગયેલા માટે અથવા જીવનમાં ખોટો માર્ગ લેવાનું જોખમ લેનારા માટે, પવિત્ર ગ્રંથો અંધકાર પરના લખાણો પ્રસિદ્ધ કરે છે. દ્રષ્ટિ પુનઃપ્રાપ્ત કરવાની બાબત 'જ્યોતિ જોવી' અને આધ્યાત્મિકપણે જાગૃતી મેળવવા સાથે જોડાયેલી છે. દ્રષ્ટિ હિંદુ ધર્મમાં ખાસ કરીને મહત્વનું પાત્ર ભજવે છે: દેવત્વ કે દેવી સ્વરૂપ (*દર્શન*) ની છબી જોવાની બાબત ઘર અને મંદિરમાં પૂજાનો મહત્વનો અંશ છે. હિંદુ કળામાં, દેવી-દેવતાઓને ખુબ જ સુંદર શારીરિક શોભા સાથે વર્ણવવામાં આવ્યા છે.

'મેં पहले खो गया था, पर अब मैं मिल गया हूँ
में पहले अंधा था, पर अब देख सकता हूँ'

'I once was lost, but now am found,
was blind, but now I see.'

, Christian hymn

'હું એક વખત મારા આત્માથી ખોવાઇ ગયો હતો,
પરંતુ હવે મારો આત્મા જાગૃત થયો છે,
પહેલા હું અંતરપટ વિનાનો હતો, પરંતુ હવે હું જોઇ શકું છું.'

Amazing Grace

In contrast, Christian artists developed ways to represent God without form: in this painting, divine presence is suggested by light alone. Sunlight floods into a simple home, falling on the eyes of the elderly man with his back to the window. According to the story, God has tested Tobit by making him blind. Later, once Tobit had proved his strong faith and good conduct, his blindness was healed. Light and sight represent powerful symbols of guidance and salvation.

इसके विपरीत, ईसाई कलाकारों ने ईश्वर को रूप के बिना पेश करने के तरीके विकसित किए: इस चित्र में ईश्वर की उपस्थिति केवल प्रकाश के संकेत द्वारा दिखाई गई है। धूप की तेज रोशनी एक आम घर में घुस कर उस बुजुर्ग की आँखों पर पड़ रही है, जिसकी पीठ खिड़की की ओर है। कहानी के अनुसार, ईश्वर ने तोबित की परीक्षा उसको अंधा बनाकर ली। बाद में, जब तोबित ने अपनी सुदृढ़ आस्था और अच्छा आचरण का परिचय दिया, तो उसकी आँखें ठीक हो गईं। प्रकाश और दृष्टि मार्गदर्शन और मोक्ष के शक्तिशाली प्रतीक हैं।

તેનાથી વિરુદ્ધ, ખ્રિસ્તી કલાકારોએ પ્રભુના અસ્તિત્વના વિવિધ રૂપો દર્શાવ્યા વગર ફક્ત પરમાત્માના અસ્તિત્વની રજૂઆત કરવાની રીતભાતો વિકસાવી: ચિત્રકળામાં, દિવ્ય આત્માને દર્શાવવા જ્યોતિનો ઉપયોગ કર્યો છે. બારી તરફ રાખીને ઉભેલા વૃદ્ધની આંખો પરથી સૂર્યનો ભરપૂર પ્રકાશ સરળતાથી ઘરમાં રેલાય છે. એક કથા પ્રમાણે, પરમાત્માએ ટોબિટને અંધ બનાવી પરિક્ષા લીધી છે. છેવટે, ટોબિટે પોતાની મજબૂત આસ્થાથી (શ્રદ્ધાથી) અને વિશ્વાસ તેમજ સારા આચરણથી ઉત્તિર્ણ થયો અને તેનો અંધાપો મટ્યો. જ્યોત અને દ્રષ્ટિ છેવટે તો માર્ગદર્શન અને મુક્તિના શક્તિશાળી પ્રતીકો હોવાનું સૂચવે છે.

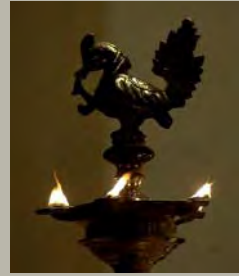

Photo © K. Ramesh Babu

Steenwyck: An Allegory of the Vanities of Human Life, about 1640

'सब चीजें उभरती हैं, उनमें बदलाव आता है,
और वे चली जाती हैं। यह उनकी प्रकृति है।'

'All things arise, Suffer change,
And pass away. This is their nature.'

Hindu: Ashtavakra Gita

'દરેક બાબતો ઉદિત થાય છે, પરિવર્તનથી પીડાય છે,
અને અંતે નાશ પામે છે. આ તેઓની પ્રકૃતિ છે.'

At the centre of this painting, caught in a radiant beam of light, is a brass oil lamp. Looking closely, we see that it has burned out, leaving just a wisp of smoke. The extinguished lamp is a symbol of transience: life can be snuffed out as easily as a flame. The lamp, along with the other objects in the picture, reminds viewers that the knowledge, power and wealth we acquire cannot last forever.

इस चित्र के बीच में, प्रकाश की किरणों के प्रसार में, पीतल का बना हुआ तेल का दीपक है। बारीकी से देखने पर हम पाते हैं कि यह जल चुका है, और अब सिर्फ धुआँ बचा हुआ है। बुझा हुआ दीपक मृत्यु का प्रतीक है; जीवन इतनी आसानी से खत्म किया जा सकता है जितनी आसानी से एक लौ। चित्र में अन्य वस्तुओं के साथ, दीपक दर्शकों को याद दिलाता है कि जो ज्ञान, संपत्ति और शक्ति हम अर्जित करते हैं, वह हमेशा के लिए नहीं रह सकती।

આ ચિત્રકળાના કેન્દ્રમાં, પ્રકાશના કિરણોમાં તેજસ્વી બનેલો, પિત્તળનો તેલથી પ્રજ્જ્વલિત દીવો છે. બારીકાઈથી જોતાં, આપણને જણાશે કે દીવો સળગીને હોલવાઈ ગયો છે, અને પાછળ માત્ર ધૂમાડાનો ગોટો રહ્યો છે. હોલવાઈને શાંત પડેલો દીવો ક્ષણભંગુરતાનું પ્રતીક છે: જીવન જ્વાળાની જેમ સહેલાઈથી હોલવાઈ જાય છે. ચિત્રકળામાં અન્ય વસ્તુઓની સાથે દીવો દ્રષ્ટાઓને યાદ અપાવે છે કે આપણે જે જ્ઞાન, શક્તિ અને સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ તે કાયમ માટે રહી શકે તેમ નથી.

For Hindus, there is no finite end to life: existence is a cycle of death and rebirth. The dance of Lord Shiva, as Nataraja, represents this endless circle of creation and destruction. In both Hinduism and Christianity, believers are advised not to get attached to worldly possessions, which are only temporary. In many cultures and faiths, lamps are kept constantly alight as a sign of endurance and permanence; this makes a snuffed-out lamp a very powerful symbol of loss.

हिंदुओं के लिए जीवन का कोई अंतिम समापन नहीं है: अस्तित्व मृत्यु और पुनर्जन्म का चक्र मात्र है। नटराज के रूप में भगवान शिव का नृत्य इस निर्माण और विनाश के अतहीन चक्र को दर्शाता है। हिंदू और ईसाई दोनों धर्मों में, अस्तित्वों को सलाह दी जाती है कि वे सांसारिक वस्तुओं से मोह न रखें, क्योंकि वे अस्थायी हैं। अनेक संस्कृतियों और धर्मों में, दीपक को धीरज और स्थायित्व के प्रतीक के रूप में लगातार जलता हुआ रखा जाता है; इससे बुझा हुआ दीपक जीवन के खो जाने का बहुत शक्तिशाली प्रतीक बन जाता है।

હિંદુઓ માટે, જીવનનો અંત આવવાની કોઈ મર્યાદા નથી: અસ્તિત્વ મૃત્યુ અને પુનર્જન્મનું ઘટનાચક્ર છે. ભગવાન શિવનું નટરાજ તરીકેનું નૃત્ય, આ રચના અને વિનાશનું અંતવિહીન ચક્ર છે. હિંદુ અને ખ્રિસ્તી બંને ધર્મોમાં ભાવિકોને માત્ર હંગામી રહેનારી, દુન્યવી માલમિલકતને વળગી ન રહેવાની સલાહ અપાય છે. ઘણી સંસ્કૃતિઓ અને શ્રદ્ધામાં, ટકાવ અને શાશ્વતતાના ચિહ્ન તરીકે દીવો એકધારે પ્રકાશિત રખાય છે; અને હોલવાયેલા દીવાને નાશવંત વિનાશકારી શક્તિનું પ્રતીક માનવામાં આવે છે.

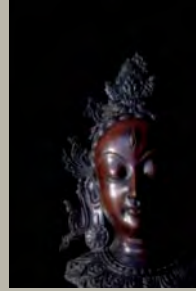

Photo © Nikhlesh Hawal

Zurbarán: A Cup of Water
and a Rose on a Silver Plate,
about 1630

'वह स्वयं हमेशा भीतर से चमकता है,
जैसे पात्र के भीतर प्रकाश'.

'He himself shines always within,
like a light within a vessel.'

Hindu: Yoga-Kundalini Upanishad

'એક વાસણની અંદર બળતી જ્યોતની જેમ જ,
આત્મા હંમેશા પોતાની જાતે અંદર પ્રકાશિત છે.'

People of different faiths gain strength from meditation and quiet contemplation. The experience of meditation is often described as pure light entering the body, bringing a feeling of well-being and joy. For many, it is helpful to focus on a single source of light or container of water, to calm their thoughts in preparation for deep introspection. This small painting encourages a similar way of looking – it stills our mind and asks us to appreciate the beauty of sunlight falling on water, and the simplicity of a rose resting on a silver plate.

વિભિન્ન આસ્થાઓં કે લોગ ધ્યાન ઓર શાંત મનન સે શક્તિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં। ધ્યાન કે અનુભવ કા વર્ણન પ્રાયઃ શરીર મેં પ્રવેશ કર રહે શુદ્ધ પ્રકાશ કે રૂપ મેં કિયા જાતા હૈ, જો સંતોષ ઓર આનન્દ કી ભાવના લાતા હૈ। કઈ લોગોં કો, ગહરે આત્મ-ચિંતન કે લિપ, પ્રકાશ કે ઇકલ સ્રોત યા પાની કે પાત્ર પર ધ્યાન કેંદ્રિત કરકે, અપને વિચારોં કો શાંત કરને મેં મદદ મિલતી હૈ। યહ છોટા-સા ચિત્ર દેખને કે ઇસી તરીકે કો પ્રોત્સાહિત કરતા હૈ – યહ હમારે મન કો સ્થિર બનાકર હમસે પાની પર ગિર રહે સૂર્ય કે પ્રકાશ કી સુંદરતા, ઓર ચોંદી કી તશતરી મેં રખે ગપ ગુલાબ કી સરલતા કી સરાહના કરને કે લિપ કહતા હૈ।

જૂદી જૂદી શ્રદ્ધા ધરાવતા લોકો ધ્યાન-ચિંતન અને મનમાં શાંત વિચારથી બળ મેળવે છે. ધ્યાન-ચિંતનના અનુભવનું વર્ણન ઘણી વાર શરીરમાં પ્રવેશતી શુદ્ધ જ્યોતિ તરીકે કરાય છે, જે કુશળતા અને આનંદની લાગણી લાવે છે. ઘણાં લોકો માટે, જ્યોતના એકલા સ્રોત કે પાણીના પાત્ર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાથી ઊંડા આત્મનિરીક્ષણ માટે, તેઓના વિચારો શાંત પાડવામાં મદદરૂપ થાય છે. આ નાની ચિત્રકળા સમાન રીતના દેખાવને પ્રોત્સાહિત કરે છે – તે અમારા મનને શાંત પાડે છે અને પાણી પર પડતા સૂર્યપ્રકાશના સૌંદર્યની, અને ચાંદીની થાળી પર આરામ ફરમાવતા ગુલાબની સાદાઈની યોગ્ય કદર કરવાનું અમને કહે છે.

Light bounces off the perfect surfaces in Zurbarán's painting, illuminating the space around them like a mirror. In Hinduism, the mirror is used as a metaphor for a human soul that radiates the light of goodness and purity. Mirrors, vessels and light are also used in Christian descriptions of the Virgin Mary: her purity is compared to a ray of light passing through glass.

પ્રકાશ ઇન સુંદર સત્ત્વોં સે ઊછલકર આસપાસ કે સ્થાન કો દર્પણ કી તરહ ચમકાતા હૈ। હિંદૂ ધર્મ મેં, દર્પણ કા ઉપયોગ મનુષ્ય કી આત્મા કે રૂપક કે લિપ કિયા જાતા હૈ જો ભલાઈ ઓર પવિત્રતા કા પ્રકાશ ફેલાતા હૈ। દર્પણ, પાત્રોં ઓર પ્રકાશ કા ઉપયોગ વર્જિન મેરી કે વિવરણ મેં મી હોતા હૈ: ડસકી પવિત્રતા કી તુલના કોંચ સે ગુજર રહી પ્રકાશ કી કિરણ સે કી જાતી હૈ।

પ્રકાશ આ પારંગત સપાટીઓ પર પછડાય છે, તેની આસપાસની જગ્યાને અરીસાની જેમ પ્રકાશિત કરે છે. હિંદુ ધર્મમાં, અરીસાનો ઉપયોગ મનુષ્ય આત્મા માટે અલંકાર તરીકે કરાય છે જે સદગુણ અને શુદ્ધતાની જ્યોતિને બહાર ફેંકે છે. અરીસાઓ, વાસણો અને જ્યોતિનો ઉપયોગ ઇશુ ખ્રિસ્તની માતા મેરીના ખ્રિસ્તી વર્ણનોમાં પણ કરાય છે: માતા મેરીની શુદ્ધતાની સરખામણી કાચમાંથી પસાર થતા પ્રકાશના કિરણો સાથે કરાય છે.

Photo © Alan Crosthwaite

Wright of Derby:
*An Experiment on a Bird
in the Air Pump, 1768*

This dark room is lit by a single flickering candle, barely visible behind the murky jar of water. The man in red, like a magician, removes air from a glass container to conduct a simple scientific experiment: inside, a white bird struggles to survive. While the young girls find this hard to watch, others react with interest and fascination.

इस अँधेरे कमरे में एक टिमटिमाती मोमबत्ती की रोशनी है, जो गंदे पानी के जग के पीछे मुश्किल से दिखती है। लाल कपड़े पहने आदमी, जादूगर की तरह, एक सरल वैज्ञानिक प्रयोग करने के लिए काँच के पात्र से हवा निकाल रहा है: भीतर, एक सफेद पक्षी जीवित रहने के लिए संघर्ष कर रही है। जबकि लड़कियों को इसे देखने से कष्ट होता है, अन्य लोग इस पर रुचि और आकर्षण के साथ गौर कर रहे हैं।

આ અંધારા ઓરડામાં, એકલી ટમટમતી મિણબત્તીથી પ્રગટતી રોશની, ભાગ્યે જ જળભરેલા અંધકારમય ફૂજાની પાછળ દ્રશ્યમાન થાય છે. લાલ કપડા પહેરેલો માણસ, જાદુગરની જેમ, સરળ વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગ કરવા કાચના પાત્રમાંથી હવા કાઢે છે: (ત્યારે) એની અંદર રહેલ સફેદ પક્ષીનું જીવન કષ્ટમય થઇ જાય છે. બીજા લોકો કુતૂહલ અને મુગ્ધતાથી પોતાની પ્રતિક્રિયાઓ દર્શાવે છે.

‘मानवतानुं सायु विभाजन प्रकाशमां ज्वता
लोको अने अंधकारमां ज्वता लोको वर्ये
कराय छे... तेथी तो आपणे शिक्षण
अने ज्ञाननी मागणी करीये छीये.’

‘मानवता का सच्चा विभाजन उन लोगों के बीच है जो प्रकाश में रहते हैं और वे जो अंधेरे में रहते हैं... यही वजह है कि हम शिक्षा और ज्ञान की मांग करते हैं।’

‘The true division of humanity is between those who live in light and those who live in darkness... That is why we demand education and knowledge.’

Victor Hugo, *Les Misérables* (1862)

If this family are searching for knowledge, they have found it in the light. Across cultures, light is an ancient symbol of understanding and intellectual thought: it is the opposite of ignorance, or darkness. Almost universally, the dark is considered to be frightening and sinister, associated with things we cannot understand. Light is said to conquer darkness and to bring order out of chaos. In this painting, the candlelight suggests the spread of knowledge: it illuminates the family's minds. But do the ghostly shadows suggest that science cannot explain everything?

यदि इस परिवार के लोग ज्ञान की खोज कर रहे हैं, तो उन्हें वह प्रकाश में मिल गया है। सभी संस्कृतियों में प्रकाश समझ और बुद्धि का प्रतीक रहा है: यह अज्ञान या अंधेरे का उलटा है। लगभग हर जगह, अंधेरे को भयावह और अशुभ माना जाता है और उन चीजों के साथ जुड़ा हुआ है जिन्हें हम नहीं समझ सकते। प्रकाश के बारे में कहा गया है कि वह अंधकार पर विजय प्राप्त करेगा और अराजकता में व्यवस्था लाएगा। इस चित्र में, मोमबत्ती का प्रकाश ज्ञान के विस्तार का संकेत देता है: यह परिवारवालों के मन को प्रदीप्त कर रहा है। लेकिन क्या प्रेत-रूपी छाया इसका संकेत तो नहीं है कि विज्ञान हर चीज की व्याख्या नहीं कर सकता?

જો આ કુટુંબ જ્ઞાન માટેની શોધ આદરતું હોય, તો તેઓએ જ્ઞાનને જ્યોતિમાં જોયું છે. વિવિધ સંસ્કૃતિઓમાં, જ્યોતિ, સમજ અને બુદ્ધિગમ્ય વિચારનું પ્રાચિન પ્રતીક છે: તે અજ્ઞાન, કે અંધકારથી વિરોધી છે. મોટે ભાગે, નિરપવાદપણે, અંધકારને બીક અને અશુભ તરીકે વિચારાય છે, જેને આપણે ન સમજી શકીએ તેવી બાબતો સાથે જોડાયેલ છે. પ્રકાશ અંધકાર પર વિજય મેળવ્યો હોવાનું કહેવાય છે અને તેને અંધાધૂંધીમાંથી બહાર નીકળવાના માર્ગ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ ચિત્રકલામાં, મિણબત્તીની જ્યોતિ જ્ઞાનનો ફેલાવો સૂચવે છે: તે કુટુંબીજનોના મનને પ્રકાશિત કે છે. પરંતુ શું આભાસાત્મક પડછાયા સૂચવે છે કે વિજ્ઞાન બધી જ બાબતો ના સમજાવી શકે?

Photo © Ch. Vijaya Bhaskar

Pissarro: *The Boulevard Montmartre at Night*, 1897

The arrival of the electric light bulb transformed the modern world. Colours appeared more vibrant and the night was more dazzling, compared to light in candlelight or gaslight. To capture the movement and reflections in this painting, the artist experimented with new ways of adding thick paint, fascinated by the different effects of light. For many, this new bright light was a symbol of progress and excitement for the future.

बिजली के बल्ब के आने से आधुनिक जगत बदल गया। मोमबत्ती या गैस की रोशनी की तुलना में बिजली की रोशनी में रंग अधिक जीवंत दिखाई देने लगे और रात चमचमा उठी। इस चित्र में गति और प्रतिबिंबों को पकड़ने के लिए कलाकार ने, प्रकाश के विभिन्न प्रभावों से आकर्षित होकर, गहरा रंग लगाने के नए तरीकों का उपयोग किया। कई लोगों के लिए यह नया उज्ज्वल प्रकाश प्रगति और भविष्य के प्रति उत्साह का प्रतीक भी था।

વીજળીથી પ્રકાશિત થતા ગોળાએ આધુનિક દુનિયાને સારી પેઠે બદલી નાખી છે. મિણબત્તીનું અજવાળું કે ગેસના પ્રકાશની સરખામણીમાં જીવનમાં રંગો વધુ કંપાચમાન જણાતા હતા અને રાત્રીઓ વધારે આંજી નાખે તેવી હતી. આ ચિત્રકળામાં એ હલચલ અને પ્રતિબિંબો ઝડપીને, ચિત્રકારે પ્રકાશની જૂદી જૂદી અસરોથી મુગ્ધ થઈ, ઘટ્ટ રંગ ઊમેરવા નવી રીતભાતોનો પ્રયોગ કર્યો. ઘણાં લોકો માટે, આ નવી તેજસ્વી જ્યોતિ પ્રગતિનું પ્રતીક અને ભવિષ્ય માટેની ઉત્તેજના હતી.

‘પ્રકાશની કેટલી અદભૂત ધમાધમ!

છેલ્લાં કેટલાક કલાકોથી અહીં સર્વત્ર પ્રકાશ રેલાય છે!’

‘પ્રકાશ કા કયા તામઝામ હૈ!
પિછલે અનેક ઘંટોં સે હર જગહ પ્રકાશ હૈ!’

‘What a fanfare of light!
Light everywhere for several hours past!’

Charles Baudelaire, *The Painter of Modern Life* (1863)

Today, during the festival of Diwali, city streets across the world are decorated with brightly coloured lights. Diwali celebrates the victory of light over darkness, and remembers the epic story of the Ramayana: to welcome the triumphant return of Lord Rama from his battle with the demon-king Ravana, the people of Ayodhya set earthen oil lamps (*diyas*) across their kingdom.

Living in a floodlit world, it is easy to lose our sensitivity to the rich symbolism of light – from hope to purity, knowledge and joy – that has inspired great works of art worldwide.

आज, दीवाली के त्यौहार में, दुनियाभर के शहरों की सड़कें रंगीन चमकीली बत्तियों से सजाई जाती हैं। दीवाली रामायण की कहानी याद करते हुए अंधकार पर प्रकाश की विजय का त्यौहार है: असुरों के राजा रावण पर युद्ध में विजयी भगवान राम की वापसी का स्वागत करने के लिए अयोध्या के लोगों ने पूरे साम्राज्य में मिट्टी के दिये जलाए थे।

चकाचौंध भरी दुनिया में रहते हुए, प्रकाश की समृद्ध प्रतीकात्मकता के प्रति - आशा से लेकर शुद्धता, ज्ञान और आनन्द तक - संवेदनशील न रहना बहुत आसान है जिसने दुनिया भर में कला के महान कार्य को प्रेरित किया है।

આજે દિવાળીના તહેવાર દરમ્યાન, આખી દુનિયામાં શહેરની ગલીઓ તેજસ્વી રંગીન જ્યોતિથી સુશોભિત થઈ છે. દિવાળી અંધકાર પર પ્રકાશના વિજયની ઉજવણી છે, અને રામાયણની પૌરાણિક કથાની યાદ અપાવે છે: ભગવાન રામના રાક્ષસી રાજા રાવણ સાથેના યુદ્ધમાંથી યશસ્વી થઈને પાછા ફરવાથી, અયોધ્યાના લોકોએ રાજ્યભરમાં માટીના તેલમાં દીવા પ્રગટાવ્યા હતા.

ચારે કોર જ્યોતમય દુનિયામાં જીવીને, આશાથી શુદ્ધતા, જ્ઞાન અને આનંદ સુધીના - પ્રકાશના ધનાઢય પ્રતીકવાદ સામે આપણી સંવેદનશીલતા ગુમાવવી સહેલી છે - જે પ્રતીકવાદે દુનિયાભરમાં કલાની ચડિયાતી રચનાને પ્રેરણા આપી છે.